

**FINTECH XIZMATLARINING XALQARO TO'LOVLAR TEZLIGI VA
XARAJATLARIGA TA'SIRI**

Elmurodov Muxammadqodir Nurmuhammad o'g'li

JIDU, XIM fakulteti, Tashqi iqtisodiy

faoliyat yo'nalishi magistranti

+998993840521

elmurodovm9@gmail.com

Bakoyeva Gulbaxor Matyakubovna

JIDU, "Xalqaro moliya va investitsiyalar"

kafedra, PhD, dotsent

gbakoeva@uwed.uz

ABSTRACT

This article examines the impact of FinTech services on the speed and cost of international payments, with a particular focus on small and medium-sized enterprises (SMEs). The study applies a comparative approach to analyse the differences between traditional bank-based cross-border payments (mainly via SWIFT) and modern digital solutions such as online payment platforms and blockchain-based systems. The analysis draws on recent reports by international organisations, including McKinsey, the World Bank, the BIS and the IMF, as well as key policy documents and laws adopted in Uzbekistan in the field of payment systems and digitalisation. The findings show that FinTech services significantly reduce the processing time of international payments - from several business days to a matter of minutes or even seconds - while also lowering transaction costs compared to conventional bank transfers. For SMEs, this translates into faster turnover of working capital, more stable export-import operations and lower entry costs to international markets. At the same time, the paper highlights that the effective development of FinTech depends on an adequate regulatory framework, robust security standards and the ability of businesses to adapt to new technologies.

Keywords: FinTech, international payments, SMEs, payment speed, transaction costs, digital finance, blockchain-based transfers.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается влияние финтех-сервисов на скорость и стоимость международных платежей с особым акцентом на малые и средние предприятия (МСП). В исследовании применяется сравнительный подход для анализа различий между традиционными банковскими трансграничными платежами (в основном через систему SWIFT) и современными цифровыми решениями, такими как онлайн-платёжные платформы и системы на основе

блокчейн-технологий. Анализ основан на последних отчётах международных организаций, включая McKinsey, Всемирный банк, Банк международных расчётов (BIS) и Международный валютный фонд (МВФ), а также на ключевых политических документах и законах, принятых в Узбекистане в сфере платёжных систем и цифровизации. Результаты исследования показывают, что финтех-сервисы существенно сокращают время обработки международных платежей — с нескольких рабочих дней до нескольких минут или даже секунд, — а также снижают транзакционные издержки по сравнению с традиционными банковскими переводами. Для МСП это означает более быстрый оборот оборотного капитала, более стабильные экспортно-импортные операции и снижение входных барьеров для выхода на международные рынки. В то же время в статье подчёркивается, что эффективное развитие финтеха зависит от наличия адекватной регуляторной базы, надёжных стандартов безопасности и способности бизнеса адаптироваться к новым технологиям.

Ключевые слова: финтех, международные платежи, МСП, скорость платежей, транзакционные издержки, цифровые финансы, переводы на основе блокчейна.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada FinTech xizmatlarining xalqaro to'lovlar tezligi va xarajatlariga ko'rsatadigan ta'siri, ayniqsa kichik va o'rta biznes (KOB) subyektlari nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Tadqiqotda an'anaviy bank tizimi (SWIFT asosidagi o'tkazmalar) bilan raqamli to'lov platformalari va blokcheyn asosidagi yechimlar o'rtasidagi farqlar qiyosiy tahlil usuli yordamida ko'rib chiqildi. Ma'lumotlar manbasi sifatida McKinsey, Jahon banki, BIS, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kabi xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda O'zbekiston Respublikasining "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni va "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi kabi normativ-huquqiy hujjatlar asos sifatida olindi. Natijalar FinTech xizmatlari xalqaro to'lovlarning bajarilish muddatini bir necha kunlik davrdan bir necha daqiqa yoki soniyagacha qisqartirishi, tranzaksiya xarajatlarini esa sezilarli darajada kamaytirishini ko'rsatdi. Bu holat KOBlar uchun aylanma mablag'larning tezroq qaytishi, eksport-import operatsiyalarining uzluksizligi va xalqaro bozorga kirish xarajatlarining pasayishiga olib keladi. Shu bilan birga, FinTech infratuzilmasining rivojlanishi regulativ muhit, xavfsizlik va texnologik moslashuv kabi omillar bilan chambarchas bog'liqligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: FinTech, xalqaro to'lovlar, kichik va o'rta biznes, to'lov tezligi, tranzaksiya xarajatlari, raqamli moliya, blokcheyn asosidagi to'lovlar.

KIRISH

So'nggi o'n yillik ichida global moliyaviy tizimda yuz berayotgan raqamli transformatsiya xalqaro to'lovlar mexanizmini tubdan o'zgartirib yubordi. An'anaviy bank tizimiga asoslangan transchegaraviy hisob-kitoblar - SWIFT orqali o'tkazmalar, oraliq banklar ishtiroki, murakkab verifikatsiya jarayonlari - ko'p hollarda bir necha ish kunigacha cho'ziladi va yuqori operatsion xarajatlarni talab qiladi. Natijada xalqaro pul o'tkazmalarining sekinligi, komissiya to'lovlarining yuqoriligi va valyuta konvertatsiyasi bo'yicha yo'qotishlar kichik va o'rta biznes subyektlarining tashqi savdo operatsiyalariga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda to'lov jarayonini tezlashtiruvchi, soddalashtiruvchi va arzonlashtiruvchi innovatsion texnologiyalarga ehtiyoj keskin ortdi.

McKinsey'ning 2025-yilgi global to'lovlar hisobotida 2019-2024-yillar oralig'ida to'lovlar bo'yicha daromad yiliga o'rtacha 7 foizga oshgani, lekin 2024-yilda o'sish 4 foizgacha sekinlashgani qayd etiladi. Bu bir tomondan bozorning hajmi va ahamiyati oshib borayotganini, ikkinchi tomondan esa mijozlar va tartibga soluvchilar to'lov xizmatlaridan ko'proq sifat va tejamkorlik talab qilayotganini ko'rsatadi¹.

Xalqaro to'lovlar, ayniqsa migratsiya oqimi bilan bog'liq pul o'tkazmalari (remittanslar) hamon qimmat va sekin xizmat turiga kiradi. Jahon bankining "Remittance Prices Worldwide" loyihasiga ko'ra, 2024-yilning ikkinchi choragida chet elga pul yuborish bo'yicha global o'rtacha xarajat summaning qariyb 6,65 foizini tashkil etgan. Ayrim yo'nalishlarda, ayniqsa bank hisob raqamiga o'tkazmalarda bu ko'rsatkich bundan ham yuqori bo'lishi mumkin². Yuqori komissiya, noto'g'ri yoki noqulay valyuta kursi, shuningdek, SWIFT orqali o'tkazmalar bir necha ish kunini olishi kichik va o'rta biznes subyektlari uchun likvidlikni boshqarishni ancha murakkablashtiradi³.

An'anaviy bank kanallarining sekinligi va qimmatligi fonida zamonaviy moliyaviy texnologiyalar, ya'ni FinTech xizmatlari tezkor muqobil sifatida shakllandi. Raqamli hamyonlar, real vaqt rejimidagi to'lov tizimlari, mobil ilovalar, API orqali bank integratsiyasi, blokcheyn va stablecoin asosidagi hisob-kitoblar xalqaro to'lovlarni sezilarli ravishda tezlashtirmoqda. McKinsey tadqiqotlariga ko'ra, 2024-yilda xalqaro P2P to'lovlarining qiymati bo'yicha ayrim segmentlarda 65 foizgacha ulushni an'anaviy banklar emas, balki noan'anaviy FinTech provayderlar egallagan. Bu mijozlar tezroq, arzonroq va qulayroq kanallarga faol o'tayotganini ko'rsatadi⁴.

Kichik va o'rta biznes sektori uchun bu jarayonlar ayniqsa muhim. KOB subyektlarining eksport, import, xizmat ko'rsatish yoki freelancing orqali xalqaro

¹ McKinsey & Company. (2025). The 2025 Global Payments Report.

² World Bank. (2024). Remittance Prices Worldwide: Issue 53, Q2 2024.

³ https://remittanceprices.worldbank.org/sites/default/files/rpw_main_report_and_annex_q224.pdf?utm_source

⁴ McKinsey & Company. (2025). How banks can win back lower-value cross-border payments business.

bozorga chiqishi ko‘p hollarda to‘lov tizimining tezligi va xarajatiga bog‘liq bo‘ladi. To‘lov bir necha kun kechiksa, aylanma mablag‘ muzlab qoladi, shartnoma bo‘yicha majburiyatlarni bajarish cho‘ziladi va sheriklar bilan ishonchga putur yetishi mumkin. Aksincha, FinTech yechimlari orqali bir necha daqiqa ichida keladigan o‘tkazma likvidlikni yaxshilaydi, operatsion tavakkalchilikni kamaytiradi va kichik biznesga katta o‘yinchilar bilan teng sharoitda ishlash imkonini beradi⁵.

O‘zbekiston misolida ham raqamli iqtisodiyot va to‘lov infratuzilmasini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan. 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-sonli Prezident Farmoni bilan “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasi tasdiqlangan bo‘lib, unda bank sektori, to‘lov tizimlari, davlat xizmatlari va biznes jarayonlarini raqamlashtirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan. Strategiyada elektron to‘lovlar ulushini oshirish, yangi to‘lov xizmatlari operatorlari uchun sharoit yaratish va aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasini ko‘tarish maqsad qilingan⁶.

To‘lovlar bozorining huquqiy asoslarini aniqlab beruvchi asosiy hujjatlardan biri 2019-yil 1-noyabrdagi O‘RQ-578-sonli “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi Qonun hisoblanadi. Ushbu qonun to‘lov tizimlari operatorlari, to‘lov tashkilotlari, elektron pul chiqaruvchilarning maqomi, ularning majburiyatlari va Markaziy bankning nazorat vakolatlarini belgilaydi. Amalda bu hujjat nafaqat ichki to‘lov xizmatlarini, balki xalqaro to‘lovlarni ham zamonaviy talablarga mos tartibga solish uchun asos yaratadi⁷. Shuningdek, 2023-yilda qabul qilingan O‘RQ-866-sonli o‘zgartirishlar kripto-aktivlar aylanishi sohasida xizmat ko‘rsatuvchi provayderlarni litsenziyalash tartibini aniqlab berdi, bu esa blokcheyn va raqamli aktivlar asosida to‘lov xizmatlarini rivojlantirish uchun alohida institutsional zamin yaratmoqda⁸.

Yuqoridagi omillar shuni ko‘rsatadiki, bir tomondan, global darajada FinTech xizmatlari xalqaro to‘lovlar tezligi va qiymatini tubdan o‘zgartirmoqda, ikkinchi tomondan, O‘zbekistonda ham raqamli moliya va to‘lov tizimlarini rivojlantirishga qaratilgan huquqiy va strategik asoslar shakllanmoqda. Shu bois FinTech xizmatlarining xalqaro to‘lovlar tezligi va xarajatlariga ta’sirini, ayniqsa kichik va o‘rta biznes nuqtayi nazaridan, ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi - zamonaviy FinTech yechimlarining transchegaraviy to‘lovlar samaradorligiga ta’sirini tahlil qilish, ularning afzallik va cheklovlarini aniqlash hamda O‘zbekiston KOB sektori uchun tegishli xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

⁵ https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/global-payments-report?utm_source

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni. (2020). “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida.

⁷ O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. (2019). “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida” (O‘RQ-578).

⁸ O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. (2023). O‘RQ-866-son: kripto-aktivlar aylanishi sohasida litsenziyalash va ruxsat berish tartib-taomillarini takomillashtirish to‘g‘risida.

ADABIYOTLAR SHARHI

FinTech va xalqaro to'lovlar sohasiga oid ilmiy tadqiqotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada ko'paydi. Ushbu adabiyotlar ichida bir nechta asosiy ilmiy ishlarda FinTechning to'lovlar samaradorligiga ta'siri chuqur tahlil qilingan.

Birinchi muhim tadqiqot - Arner, Barberis va Buckley (2016) tomonidan chop etilgan "The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm?" maqolasi. Mualliflar FinTechni moliyaviy xizmatlarning texnologiyalar bilan integratsiyasi natijasida shakllangan yangi paradigmalar to'plami sifatida izohlaydi. Tadqiqotda FinTechning asosiy afzalliklari sifatida tezlik, qulaylik va arzonlik ko'rsatilgan. Shu bilan birga, ular xalqaro to'lovlarda real vaqt rejimidagi yechimlarning an'anaviy bank tizimiga nisbatan ustunligini alohida ta'kidlaydi⁹.

Ikkinchi muhim manba - Bank for International Settlements (BIS) tomonidan tayyorlangan "Enhancing Cross-Border Payments: Building Blocks of a Global Roadmap" (2020) hisobotidir. Hisobotda transchegaraviy to'lovlarning asosiy muammolari to'rtta yo'nalishda tizimlashtirilgan: sekinlik, yuqori narx, past shaffoflik va murakkablik. BIS xalqaro tajribani tahlil qilib, FinTech provayderlari ushbu muammolarning har birini kamaytirishda an'anaviy banklardan ko'ra samaraliroq natija berayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa mobil va blokcheyn asosidagi yechimlarning o'rtacha vaqtni bir necha baravar qisqartirgani ilmiy asos bilan yoritilgan¹⁰.

Uchinchi asosiy tadqiqot - World Bank (2024) tomonidan chop etilgan "Remittance Prices Worldwide" hisobotidir. Hisobotda 2024-yil ikkinchi choragida global remittanslar bo'yicha o'rtacha komissiya 6,65 foizni tashkil etgani qayd etiladi. Shuningdek, hisobotda raqamli kanallar orqali yuborilgan o'tkazmalarda xarajatlar an'anaviy bank yo'llariga nisbatan pastroq ekani va FinTech xizmatlari bozordagi raqobat tufayli komissiyalarni izchil kamaytirayotgani ko'rsatib o'tilgan¹¹.

To'rtinchi muhim manba - Deloitte (2023) tomonidan tayyorlangan "FinTech and SMEs: Improving Access to Finance and Payments" tahliliy tadqiqoti hisoblanadi. Ushbu tadqiqotda kichik va o'rta bizneslar uchun to'lov tizimlarining tezligi va narxi eksport-import jarayonlariga bevosita ta'sir qilishi asoslab beriladi. Mualliflar FinTech xizmatlaridan foydalanayotgan KOBlarda operatsion xarajatlarning kamayishi, likvidlikning yaxshilanishi va xalqaro bozorga kirish xarajatlarining pasayishini amaliy misollar orqali ko'rsatadi¹².

Ushbu adabiyotlarning umumiy xulosasi shundan iboratki, xalqaro to'lov tizimlaridagi sekinlik va yuqori xarajatlar bilan bog'liq muammolarni FinTech

⁹ Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2016). The evolution of FinTech: A new post-crisis paradigm? Georgetown Journal of International Law, 47(4), 1271–1319.

¹⁰ Bank for International Settlements. (2020). Enhancing Cross-Border Payments: Building Blocks of a Global Roadmap. Basel: BIS.

¹¹ World Bank. (2024). Remittance Prices Worldwide: Q2 2024 Report. Washington, DC.

¹² Deloitte. (2023). FinTech and SMEs: Improving Access to Finance and Payments. London: Deloitte Insights.

yechimlari samarali tarzda kamaytiradi. Raqamli to'lov platformalari, blokcheyn asosidagi tizimlar va mobil to'lovlar xalqaro hisob-kitoblarni qulaylashtirib, kichik va o'rta bizneslarning global bozorga integratsiyasini yengillashtiradi. Shu bilan birga, adabiyotlarda qayd etilganidek, bu jarayon to'liq rivojlanishi uchun huquqiy, texnologik va institutsional muhitning barqaror bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot FinTech xizmatlarining xalqaro to'lovlar tezligi va xarajatlariga ko'rsatadigan ta'sirini baholashga qaratilgan bo'lib, unda qiyosiy tahlil, kontent tahlili va o'rganilgan adabiyotlar asosida mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi transchegaraviy to'lovlar bozorida FinTech xizmatlari qanday o'zgarishlar keltirib chiqarganini aniqlash va ularni an'anaviy bank mexanizmlari bilan taqqoslashdan iborat.

Tadqiqot yondashuvi

Tadqiqotda taqqoslama (comparative) yondashuv qo'llanildi. Ushbu yondashuv FinTech xizmatlari bilan an'anaviy bank tizimi orqali amalga oshiriladigan xalqaro to'lovlar orasidagi vaqt farqlari, komissiya stavkalari va operatsion xarajatlarni solishtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

Ma'lumotlar manbalari

Tahlil uchun ochiq manbalar - McKinsey, World Bank, BIS va Deloitte kabi xalqaro tashkilotlarning so'nggi yillardagi hisobotlari hamda O'zbekiston Respublikasining to'lov tizimlariga oid huquqiy-huquqiy hujjatlaridan foydalanildi. Ushbu manbalar transchegaraviy to'lovlar bo'yicha global tendensiyalar va FinTech xizmatlarining samaradorligi haqida asosli ma'lumot beradi.

Solishtirish mezonlari

Tadqiqotda quyidagi asosiy ko'rsatkichlar solishtirildi:

- To'lov tezligi (processing time): SWIFT orqali to'lovlarning davomiyligi FinTech xizmatlari, xususan real-time to'lovlar va blokcheyn asosidagi tizimlar bilan taqqoslandi.
- Komissiya stavkalari (transaction cost): Banklararo o'tkazmalardagi qat'iy komissiyalar raqamli to'lov platformalarining dinamik tariflari bilan solishtirildi.
- Valyuta konvertatsiyasi bo'yicha xarajatlar: An'anaviy konvertatsiya spredlari FinTech platformalaridagi real vaqt almashuv kurslari bilan taqqoslandi.
- Shaffoflik va kuzatiluvchanlik: Blokcheyn tizimlarining tranzaksiya kuzatuvchanligi SWIFT tizimidagi yopiq axborot modeli bilan solishtirildi.

Analitik yondashuv

Tadqiqot davomida mantiqiy tahlil (logical analysis) va kontent tahlili (content analysis) usullari qo‘llandi. Ilmiy va tahliliy manbalardagi fikrlar o‘zaro taqqoslanib, FinTech xizmatlarining xalqaro to‘lovlar samaradorligiga ta’siri umumlashtirildi.

Tadqiqot chegaralari

Tadqiqot bir nechta cheklovlarga ega:

- Empirik ma’lumotlar, asosan, xalqaro hisobotlarga tayanadi, chunki O‘zbekistonda transchegaraviy to‘lovlar bo‘yicha FinTech statistikasi to‘liq shakllanmagan.
- Tanlangan solishtirish mezonlari eng ko‘p uchraydigan ko‘rsatkichlarga asoslangan bo‘lib, barcha texnologik parametrlarni qamrab olmaydi.
- FinTech xizmatlarining xavflari (kiberxavfsizlik, regulativ noaniqlik) chuqur empirik baholanmagan, ammo adabiyotlar asosida tahlil qilingan.

Shunga qaramay, mavjud metodologiya ushbu mavzuni ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilish uchun yetarli nazariy asos yaratadi va keyingi bo‘limlarda FinTech xizmatlari samaradorligini aniqlashga imkon beradi.

NATIJALAR

Global to‘lovlar bozorining o‘sishi (grafik asosida)

McKinsey & Company’ning global to‘lovlar bo‘yicha tadqiqotiga ko‘ra, 2013-2023-yillar davomida to‘lov xizmatlaridan tushadigan daromad barqaror o‘sib kelgan. Grafikda ko‘rinib turibdiki, 2013-yilda global to‘lovlar daromadi atigi 1,2 trillion dollar bo‘lgan bo‘lsa, 2018-yilda bu ko‘rsatkich 1,7 trillion dollarga yetgan. 2020-2022-yillar oralig‘ida ham o‘sish davom etib, 2023-yilga kelib global to‘lovlar daromadi 2,4 trillion dollarga chiqadi. Prognozlarga ko‘ra, 2028-yilga borib bu raqam 3,1 trillion dollarga yetishi kutilmoqda¹³.

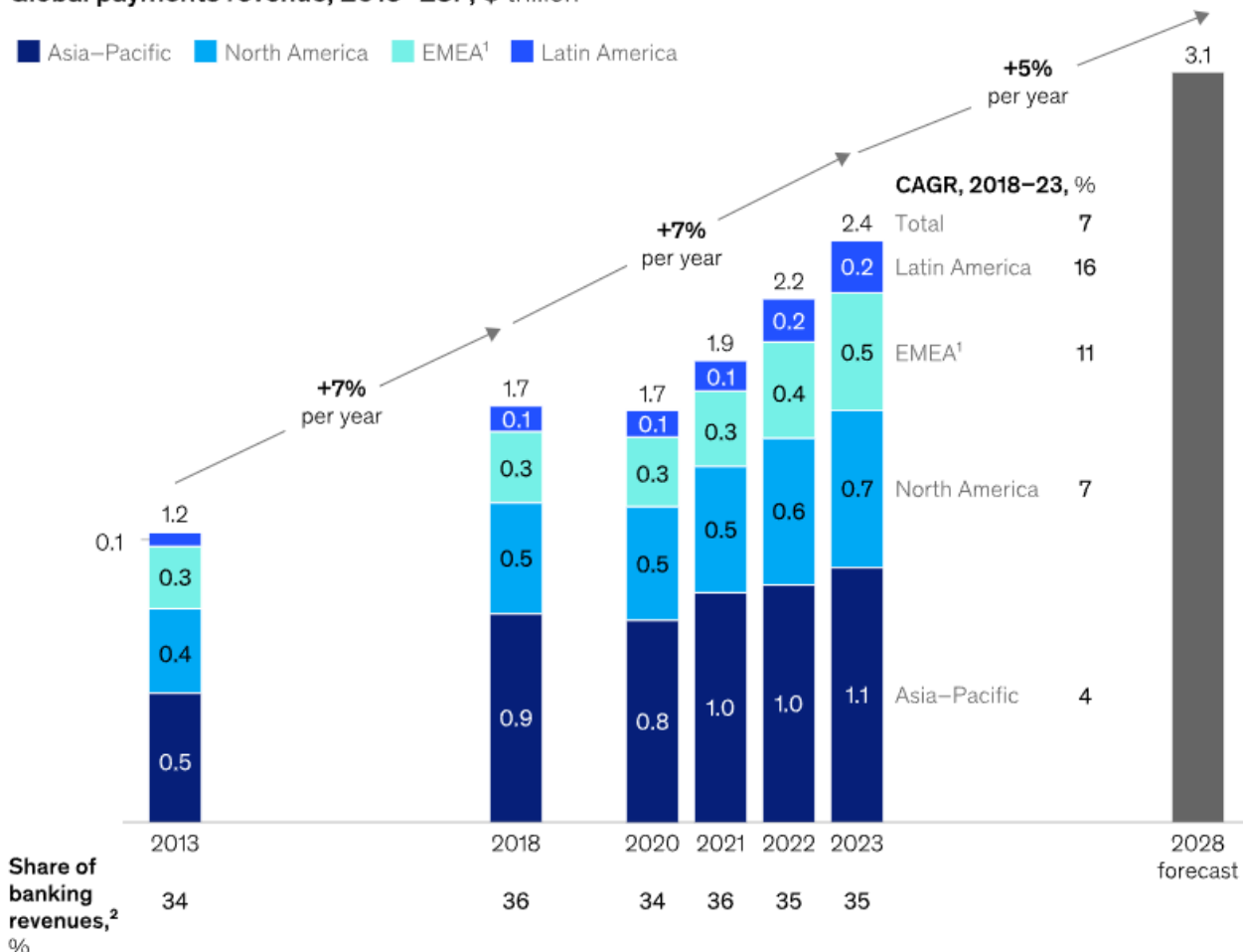
Grafikdagi o‘qishlar shuni ko‘rsatadiki, 2018-2023-yillar oralig‘ida global to‘lovlar bozorida o‘rtacha yillik o‘sish sur’ati 7 foiz bo‘lgan. 2023-2028-yillar uchun esa bu ko‘rsatkich biroz pasayib, 5 foiz atrofida prognoz qilinmoqda. Demak, bozor endi to‘yingan bosqichga yaqinlashayotgan bo‘lsa ham, to‘lov xizmatlari hali ham bank tizimi daromadlarining eng faol o‘sayotgan segmenti bo‘lib qolmoqda.

Grafik yana bir muhim jihatni ko‘rsatadi: daromadlarning mintaqalar bo‘yicha taqsimoti. Eng katta ulush Osiyo-Tinch okeani mintaqasiga to‘g‘ri keladi. Shimoliy Amerika va Yevropa-Yaqin Sharq-Afrika mintaqalari ham sezilarli ulushga ega. Eng tez o‘sayotgan mintaqqa esa Lotin Amerikasi bo‘lib, bu hududda 2018-2023-yillar oralig‘ida yillik o‘sish sur’ati eng yuqori bo‘lgan. Bu holat FinTech va raqamli to‘lovlar aynan rivojlanayotgan bozorlar uchun eng katta imkoniyatlarni yaratib berayotganini ko‘rsatadi.

¹³ McKinsey & Company. Global Payments Map. Global payments revenue grew seven percent per year from 2018 to 2023. Exhibit 1.

Grafik ostida ko'rsatilgan yana bir ko'rsatkich - to'lovlar segmentining bank daromadlari tarkibidagi ulushi. 2013-yilda bu ulush 34 foiz bo'lgan bo'lsa, 2018-2023-yillar oralig'ida odatda 34-36 foiz atrofida saqlanib qolgan. Bu narx jihatidan to'lov xizmatlari banklar uchun barqaror va muhim daromad manbai ekanini anglatadi. Shu bilan birga, aynan FinTech va raqamli to'lov yechimlari tufayli bozor ichidagi raqobat kuchayib, sifat va tezlikka bo'lgan talab ham ortib bormoqda.

Global payments revenue, 2013–28F, \$ trillion

1-rasm. Global to'lovlar daromadining 2013-2028-yillardagi dinamikasi (trillion dollarda).

Manba: McKinsey & Company, Global Payments Map, 2024-2025 hisobotlari¹⁴.

Xalqaro to'lovlar tezligining o'zgarishi

Grafik global hajm va o'sishni ko'rsatadi, ammo tezlik masalasi FinTechning eng sezilarli ta'sir nuqtasidir. Amaliyotda an'anaviy banklar orqali yuboriladigan xalqaro to'lovlar ko'pincha 2-5 ish kuni davom etadi. Bunga sabab - o'rtadagi ko'plab banklar, har bir bosqichda alohida tekshiruvlar va SWIFT xabarlarining ketma-ket o'tishi.

¹⁴ McKinsey & Company. Global Payments Map. Global payments revenue grew seven percent per year from 2018 to 2023. Exhibit 1.

FinTech xizmatlarida bu jarayon ancha soddalashtirilgan. Raqamli to'lov platformalari (masalan, Wise, Payoneer kabi xizmatlar) orqali o'tkazmalar odatda 5-60 daqiqa ichida qabul qiluvchiga yetib boradi. Blokcheyn asosidagi to'lovlarda esa tranzaksiya tarmoq yuklama darajasiga qarab o'rtacha bir necha daqiqa, ba'zan esa bir necha soniya ichida yakunlanadi.

Bu farqni aniqroq ko'rsatish uchun quyidagi jadval keltiriladi:

1-jadval. Xalqaro to'lovlar tezligining taqqoslanishi

Tizim turi	O'rtacha bajarilish vaqti	Izoh
An'anaviy bank tizimi (SWIFT)	2-5 ish kuni	Oraliq banklar, qo'shimcha tekshiruvlar
Raqamli to'lov platformalari	5-60 daqiqa	Ko'p jarayonlar avtomatlashtirilgan
Blokcheyn asosidagi to'lovlar	10-120 soniya	Vositachisiz, tarmoq tezligiga bog'liq

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, FinTech orqali o'tkazmalar vaqt bo'yicha kamida bir necha baravar, ba'zan o'nlab baravar tezroq. Kichik va o'rta bizneslar uchun bu shuni anglatadiki, tovar yetkazilganidan keyin to'lov kelishini bir necha kun emas, balki deyarli real vaqt rejimida kutish mumkin bo'ladi. Bu esa pul aylanmasini tezlashtiradi, qarzga ishlash darajasini kamaytiradi va shartnoma majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishga yordam beradi.

Xalqaro to'lov xarajatlarining kamayishi

Natijalarning ikkinchi muhim qismi - xarajatlar. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda global miqyosda chet elga pul o'tkazish bo'yicha o'rtacha xarajat summaning taxminan 6-7 foizini tashkil etgan. Bu ayniqsa kichik summalar yuborilganda juda sezilarli raqam hisoblanadi, chunki yuborilgan mablag'ning ma'lum qismi yo'l-yo'lakay "erib ketadi"¹⁵.

FinTech xizmatlarida komissiya stavkalari odatda pastroq bo'ladi. Raqamli platformalar ko'pincha foizli tarif qo'llaydi va valyuta kursini ochiq ko'rsatadi. Blokcheyn asosidagi to'lovlarda esa ko'p hollarda qat'iy kichik to'lov olinadi, masalan, 0,5-1 dollar atrofida. Bu farqni quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

¹⁵ World Bank. (2024). Remittance Prices Worldwide: Q2 2024 Report.

2-jadval. Xalqaro to'lovlar bo'yicha komissiya xarajatlari

To'lov turi			O'rtacha komissiya	Qo'shimcha izoh
Bank orqali o'tkazmasi	SWIFT		25-40 dollar + valyuta marjasi	Har bir oraliq bank alohida to'lov olishi mumkin
Raqamli platformalari (Payoneer va b.)	to'lov (Wise,		0,5-2 %	Komissiya foizli, kurs odatda aniq ko'rsatiladi
Blokcheyn to'lovlar (stablecoin va b.)	asosidagi		0,2-1 dollar	Eng arzon variantlardan, lekin hamma joyda ruxsat etilmagan

Bu jadvaldan ko'rinadiki, FinTech xizmatlari nafaqat tezlik, balki xarajatlar bo'yicha ham sezilarli ustunlik beradi. Kichik biznes nuqtayi nazaridan qaraganda, har bir tranzaksiyada bir necha o'n dollarlik tejash yil yakunida sezilarli summaga aylanadi. Ayniqsa ko'p marta to'lov qilishga majbur bo'lgan eksportchi yoki importchi KOBlar uchun bu katta afzallikdir.

Kichik va o'rta bizneslar uchun natijalar

Olingan natijalarni kichik va o'rta biznes nuqtayi nazaridan umumlashtiradigan bo'lsak, bir nechta asosiy xulosani ajratish mumkin:

- Birinchidan, tezkor to'lovlar aylanma mablag'larni tezroq qaytaradi. Bu ishlab chiqarish, xomashyo xaridi va boshqa operatsion xarajatlarni to'xtatib qo'ymasdan davom ettirishga yordam beradi.
- Ikkinchidan, komissiya va valyuta xarajatlarining kamayishi KOBlar uchun mahsulot va xizmatlar narxini raqobatbardosh darajada ushlab turish imkonini beradi.
- Uchinchidan, FinTech xizmatlari orqali turli davlatlardagi mijozlar bilan ishlash osonlashadi. Onlayn platformalar, freelancing va elektron savdo orqali keladigan to'lovlar qisqa vaqt ichida qabul qilinadi.
- To'rtinchidan, bularning barchasi umumiy qilib olganda KOBlarning xalqaro bozorlarga kirish va o'z o'rnini mustahkamlash qobiliyatini oshiradi.

Shu bilan, natijalar bo'limini yakunlar ekanmiz, aytish mumkinki, global statistik ma'lumotlar ham, adabiyotlar tahlili ham FinTech xizmatlari xalqaro to'lovlarning tezligi va xarajatlarini sezilarli ravishda yaxshilayotganini ko'rsatadi. Bu jarayon O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar KOB sektori uchun ham yangi imkoniyatlar yaratadi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar FinTech xizmatlarining xalqaro to'lovlar tizimiga ta'siri sezilarli darajada kuchli ekanini ko'rsatadi. Avvalo, tezlik masalasidan boshlasak, to'lovlarni qayta ishlashdagi keskin farq nafaqat texnik ustunlik, balki amaliy jihatdan

ham juda katta ahamiyatga ega. An'anaviy bank tizimi o'n yillab bir xil tamoyillar asosida ishlagan bo'lsa, FinTech kompaniyalari bozorga mutlaqo yangi yondashuv olib kirdi: avtomatlashtirilgan tekshiruvlar, real vaqt rejimidagi tasdiqlashlar, vositachilarsiz operatsiyalar va ochiq API yechimlari. Bularning barchasi tranzaksiya vaqtini bir necha kunlik muddatdan bir necha daqiqaga tushirib qo'ydi.

Bu o'zgarishlar kichik va o'rta biznes uchun yanada muhimdir. Chunki KOBlar o'z faoliyatida ko'pincha katta xaxiralarga ega bo'lmaydi va aylanma mablag'ning har bir kuni ular uchun qadrlil hisoblanadi. Agar yetkazib berilgan mahsulot yoki xizmat uchun to'lov bir necha kun kechiksa, bu ishlab chiqarish zanjirida uzilishlar, yangi xaridlarni kechiktirish, hatto mijozlar bilan kelishmovchiliklarga sabab bo'lishi mumkin. FinTech esa bunday risklarni kamaytiradi: to'lovlar tez kelgani uchun biznes jarayonlari bir maromda davom etadi. Bu jihatdan qaralganda, tezkor to'lovlar KOBlar uchun moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydigan omilga aylanmoqda.

Xarajatlarning kamayishi masalasiga kelsak, bu yo'nalish ham FinTechning aniq ustunligidir. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro o'tkazmalarining yuqori narxi ko'p yillar davomida hal etilmayotgan muammolar sirasiga kiradi. Raqamli platformalarning paydo bo'lishi ushbu muammoni yumshatdi: komissiya stavkalari past, valyuta kursi shaffof va yashirin xarajatlar deyarli yo'q. Bu ayniqsa eksport-import bilan shug'ullanuvchi kichik biznes uchun juda qulay, chunki ular har bir tranzaksiyada katta mablag' tejalishini sezadi. Blokcheyn asosidagi to'lovlar esa xarajatni minimal darajaga yetkazishi mumkin, bu esa kelajakda xalqaro hisob-kitoblarning yanada arzonlashishiga ishora beradi.

Muhokama davomida yana bir jihatga to'xtalish kerak: bu - biznesning xalqaro bozorlarga chiqish jarayoni. Tezkor va arzon to'lov mavjud bo'lgan taqdirda, kichik biznes geografik chegaralarga qaram bo'lib qolmaydi. Ular boshqa davlatlardagi mijozlar, buyurtmachilar yoki platformalar bilan bimalol ishlay oladi. Xizmatlar sohasi, ayniqsa IT va freelancing yo'nalishlari bunga yorqin misol bo'la oladi. To'lovlar tez keladi, komissiya kam, valyuta almashtirish qulay - bularning barchasi xalqaro iqtisodiy faollikni oshiradi.

Shu bilan birga, FinTechning afzalliklari qanchalik katta bo'lmasin, bu tizimlarning ayrim cheklovlari ham mavjud. Ulardan biri - regulyativ masalalar. Ko'pgina davlatlarda blokcheyn va raqamli aktivlar to'liq tartibga solinmaganligi sababli ba'zan to'lovlar cheklanishi yoki sekin ishlashi mumkin. Shuningdek, texnologiyalar tez rivojlanayotgani sababli xavfsizlik talablari ham doimiy ravishda yangilanib borishni talab qiladi. KOBlar yangi texnologiyalarni qabul qilishda ba'zan ehtiyotkorlik bilan yondashadi, chunki ular uchun barqarorlik va xavfsizlik birinchi o'rinda turadi.

Umuman olganda, olingan natijalar FinTech xizmatlarining xalqaro to'lovlar tezligi va xarajatlari ta'siri deyarli barcha manbalarda tasdiqlangani va amaliyotda

ham o'z isbotini topayotganini ko'rsatadi. Bu o'zgarishlar global tendensiya bo'lib, kelajakda yanada kuchayishi kutilmoqda. O'zbekiston sharoitida ham raqamli to'lovlar infratuzilmasining rivojlanishi KOBlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shunday ekan, moliyaviy texnologiyalarni joriy etish bo'yicha davom etayotgan islohotlar kelgusida xalqaro hisob-kitoblar samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot FinTech xizmatlarining xalqaro to'lovlar tezligi va xarajatlariga ko'rsatadigan ta'sirini o'rganishga qaratildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy moliyaviy texnologiyalar xalqaro hisob-kitob jarayonlarini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Avvalo, to'lovlarning bajarilish tezligi an'anaviy bank tizimi bilan solishtirilganda juda katta farq qiladi. Bir necha kun davom etadigan SWIFT o'tkazmalari o'rniga FinTech platformalari bir necha daqiqa yoki soatlar ichida tranzaksiyani yakunlay oladi. Bu, eng avvalo, kichik va o'rta bizneslar uchun katta amaliy afzallik yaratadi, chunki ular uchun aylanma mablag'ning o'z vaqtida qaytishi ish jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi.

Ikkinchi muhim jihat - to'lov xarajatlarining sezilarli darajada kamayishi. Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro o'tkazmalar bo'yicha o'rtacha komissiya hali ham yuqori, FinTech xizmatlari esa bu xarajatlarni past foizli yoki hatto juda kichik qat'iy to'lovlar orqali ancha tejankor qilish imkonini bermoqda. Raqamli platformalarda valyuta kursi ham ancha shaffof bo'ladi, bu esa bizneslar uchun yo'qotishlarni kamaytiradi. Blokcheyn asosidagi tizimlar esa kelajakda eng arzon va eng tezkor to'lov mexanizmlaridan biriga aylanishi mumkin.

Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar shuni anglatadiki, FinTech xizmatlarining global miqyosda kengayishi xalqaro savdo, shuningdek transchegaraviy xizmatlar bozorining rivojlanishiga kuchli turtki bermoqda. Ayniqsa KOBlar uchun bu o'zgarishlar yangi imkoniyatlar yaratadi: tezkor to'lovlar tufayli ishlab chiqarish zanjiri to'xtamaydi, kam xarajat tufayli mahsulot raqobatbardosh bo'ladi, ochiq va qulay to'lov tizimlari esa yangi bozorlarga chiqishni osonlashtiradi.

Shu bilan birga, FinTechning jadal rivojlanishi tartibga solish, xavfsizlik va texnologik moslashuv kabi masalalarni ham o'rta chiqarmoqda. Demak, bunday tizimlarning to'laqonli ishlashi uchun huquqiy baza, me'yoriy talablar va texnik infratuzilma ham muntazam takomillashtirilib borilishi zarur.

Umuman olganda, FinTech xizmatlari xalqaro to'lovlar tizimida sifat jihatidan butunlay yangi bosqichni boshlab berdi. Tezlik, qulaylik va past xarajatlar ushbu texnologiyalarni global moliya bozorining ajralmas qismiga aylantirdi. O'zbekiston sharoitida ham bunday yechimlar KOBlar faoliyatini yengillashtirishi va ularning xalqaro iqtisodiy hamkorlikdagi salohiyatini oshirishi kutilmoqda. Kelgusida bu yo'nalish bo'yicha ilmiy ishlanmalar, amaliy tadqiqotlar va davlat siyosatidagi raqamlashtirish tashabbuslari yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. (2019). "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-578). Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. (2023). "Raqamli moliyaviy aktivlar to'g'risida"gi o'zgartirish va qo'shimchalar (O'RQ-866). Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni. (2020). "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4699-son Qarori. (2020). To'lov tizimlarini modernizatsiya qilish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-martdagi 132-son Qarori. Elektron to'lovlar infratuzilmasini rivojlantirish va to'lov xizmatlari bozorini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida.
6. Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2016). The evolution of FinTech: A new post-crisis paradigm? *Georgetown Journal of International Law*, 47(4), 1271-1319.
7. Deloitte. (2023). *FinTech and SMEs: Improving Access to Finance and Payments*. Deloitte Insights.
8. Ernest & Young. (2022). *Global FinTech Adoption Index*. EY Global.
9. International Monetary Fund. (2021). *The Rise of Digital Money*. IMF Working Paper.
10. International Monetary Fund. (2023). *Cross-Border Payments and Remittances: Policy Priorities*. IMF Policy Paper.
11. KPMG. (2023). *Pulse of FinTech: Global Analysis of Investment Trends*. KPMG International.
12. United Nations ESCAP. (2021). *FinTech and Cross-Border Remittances: Trends and Policy Options*. UNESCAP Report.
13. World Bank. (2024). *Remittance Prices Worldwide: Q2 2024 Report*. Washington, DC.
14. World Bank. (2023). *Digital Financial Services and Inclusion in Emerging Markets*. World Bank Group.
15. McKinsey & Company. (2024). *Global Payments Report 2024-2025*. McKinsey Global Payments Map.
16. McKinsey & Company. (2023). *The Future of Cross-Border Payments*. McKinsey Insights.
17. Bank for International Settlements. (2020). *Enhancing Cross-Border Payments: Building Blocks of a Global Roadmap*. BIS Publications.